

WOJCIECH LECH

OKREŚLENIE I SPOSOBY SPRAWOWANIA
SAKRAMENTU POKUTY W PRAWIE KANONICZNYM

WSTĘP

Głównym i pierwszorzędnym szafarzem każdego sakramentu, w tym sakramentu pokuty jest sam Jezus Chrystus¹. Kapłani zaś – jak nauczali Ojcowie soborowi – są naznaczeni szczególnym znamieniem i wskutek tego upodabniają się do Chrystusa Kapłana, tak iż mogą działać w osobie Chrystusa Głowy (*in persona Christi Capitis*)². Spowiednik działa w sakramencie pokuty jako narzędzie samego Chrystusa, wypełniając posługę Dobrego Pasterza, który szuka zagubionej owcy; posługę dobrego Samarytanina, który opatruje rany; Ojca, który czeka na syna marnotrawnego i przyjmuje go, gdy powraca; sprawiedliwego Sędziego, który nie ma względu na osobę i którego sąd jest sprawiedliwy, a równocześnie miłosierny³. Spowiednik nie jest zatem panem w konfesjonale, lecz sługą Bożego przebaczenia, który działa *in persona Christi* w miłości miłosiernej.

Ks. mgr lic. WOJCIECH LECH – doktorant w Katedrze Nauk o Polityce, Instytut Europeistyki, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; adres do korespondencji: ul. Spokojna 1, 20-074 Lublin; e-mail: wojteklech3@wp.pl

¹ Por. H. STAWNIAK, *Wybrane funkcje szafarza sakramentu pokuty – aspekt prawny*, „Seminare” 24 (2007), s. 69.

² Por. SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, *Decretum de presbyterorum ministerio et vita Presbyterorum ordinis* (7.12.1965), AAS 58 (1966), s. 991-1024; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, tekst polski, nowe tłumaczenie, Poznań: Pallottinum 2002, s. 478-508, nr 2; TENŻE, *Constitutio dogmatica de Ecclesia Lumen gentium* (21.11.1964), AAS 57 (1965), s. 5-67; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, s. 104-166, nr 10 [dalej cyt.: LG].

³ Por. *Catechismus Catholicae Ecclesiae*, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 1997; tekst polski w: *Katechizm Kościoła Katolickiego*, wyd. 2, Poznań: Pallottinum 2012, nr 1465 [dalej cyt.: KKK].

Sakrament pokuty i pojednania jest przedmiotem regulacji zarówno norm prawa kanonicznego, jak i prawa liturgicznego⁴. W Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.⁵ na jego oznaczenie używa się terminu *sacramentum paenitentiae* (kan. 959), który został przejęty z *Ordo paenitentiae*⁶. Ponadto prawodawca nazywa go też „spowiedzią sakramentalną” (kan. 914; 916; 1550 § 2, 2°)⁷. Papież Jan Paweł II określa go również „sakramentem nawrócenia i pojednania”, „sakramentem przebaczenia”⁸, ponieważ „w sakramencie tym spotyka się niezmiernie miłosierdzie Boże ze skrucą grzesznika”⁹.

Zarówno praktyka sprawowania tego sakramentu, jak i jego forma w ciągu dziejów ewoluowały¹⁰. Zawsze w świadomości Kościoła pozostawała mocna i niezmienna pewność co do tego, że jego istota z woli Chrystusa polega na przebaczeniu grzechów, udzielanym każdemu za pośrednictwem absolucji sakramen-

⁴ Por. S. CZERWIK, *Wprowadzenie do odnowionej liturgii pokuty i pojednania*, [w:] *Sakrament pokuty*, red. A. Skowronek, Katowice: Księgarnia św. Jacka 1980, s. 161-182.

⁵ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski w: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań: Pallottinum 1984 [dalej cyt.: KPK/83].

⁶ *Rituale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum Ordo poenitentiae*, editio typica, Città del Vaticano: Typis Polyglottis Vaticanis 1974; tekst polski w: *Obrzędy pokuty dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice: Księgarnia św. Jacka 2010 [dalej cyt.: OP].

⁷ Por. A. SŁOWIKOWSKA, *Uczestnictwo wiernych świeckich w liturgii Kościoła łacińskiego. Studium kanoniczne*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2014, s. 113-114.

⁸ IOANNES PAULUS PP. II, *Adhortatio apostolica post Synodum Episcoporum edita de reconciliatione et poenitentia in hodierno Ecclesiae munere Reconciliatio et Poenitentia* (2.12.1984), AAS 77 (1985), s. 185-275; tekst polski w: JAN PAWEŁ II, *Adhortacja apostolska Reconciliatio et Poenitentia o pojednaniu i pokucie w dzisiejszym postannictwie Kościoła*, Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej 1999, nr 27; 30 [dalej cyt.: RP].

⁹ II POLSKI SYNOD PLENARNY, *Liturgia Kościoła po Soborze Watykańskim II*, w: *II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, Poznań: Pallottinum 2001, s. 195, nr 29. Należy zauważyć, że w *Katechizmie Kościoła Katolickiego* wyjaśnione zostały określenia tego sakramentu, jako sakramentu nawrócenia, spowiedzi, pokuty i pojednania: „Nazywa się go *sakramentem nawrócenia*, ponieważ urzeczywistnia w sposób sakramentalny wezwanie Jezusa do nawrócenia, mianowicie radę powrotu do Ojca, od którego człowiek oddalił się przez grzech. Nazywa się go *sakramentem pokuty*, ponieważ uświęca osobistą i eklezjalną drogę nawrócenia, pokuty i zadośćuczynienia grzesznego chrześcijanina. Nazywa się go *sakramentem spowiedzi*, ponieważ wyznanie-spowiedź z grzechów przed kapłanem jest istotnym elementem tego sakramentu. Sakrament ten jest również «wyznaniem», uznaniem i uwielbieniem świętości Boga oraz Jego miłosierdzia wobec grzesznego człowieka. Nazywa się go *sakramentem przebaczenia*, ponieważ przez sakramentalne rozgrzeszenie kapłana Bóg udziela penitentowi «przebaczenia i pokoju». Nazywa się go *sakramentem pojednania*, ponieważ udziela grzesznikowi miłości Boga przynoszącej pojednanie [...]”. KKK 1423-1424.

¹⁰ Por. M. PASTUSZKO, *Pojednanie penitenta z Bogiem i Kościołem (kan. 960)*, „Prawo Kanoniczne” 42 (1999), nr 1-2, s. 3-56.

talnej, sprawowanej przez kapłanów Kościoła¹¹. Pewność ta w sposób uroczysty została potwierdzona najpierw na Soborze Trydenckim¹², a następnie na Soborze Watykańskim II w konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium* (zob. nr 11). Znaczenie tego sakramentu wielokrotnie przypominał papież Jan Paweł II w przemówieniach, a w szczególności w adhortacji apostolskiej *Reconciliatio et paenitentia* oraz w motu proprio *Misericordia Dei*¹³. Papież stwierdził, że praktyka sprawowania tego sakramentu w epoce współczesnej jest w sytuacji kryzysowej z powodu osłabienia w ludzkiej świadomości prawdziwego poczucia grzechu (RP 18; MD, *Wstęp*).

Analiza podjętego zagadnienia, ma na celu odpowiedź na następujące pytania: jak prawodawca KPK/83 zdefiniował sakrament pokuty i pojednania; kto jest szafarzem tego sakramentu; jakie są sposoby sprawowania spowiedzi; jakie wymagania muszą zostać spełnione, aby szafarz mógł udzielić absencji? Ponadto zamierzeniem niniejszego artykułu jest ukazanie obowiązujących norm dotyczących spowiedzi indywidualnej i integralnej oraz pojednania wielu penitentów z ogólną spowiedzią i rozgrzeszeniem w obowiązującym prawodawstwie Kościoła łacińskiego.

1. OKREŚLENIE SAKRAMENTU POKUTY

Prawodawca KPK/83 zawarł opartą na przesłankach teologicznych definicję sakramentu pokuty i pojednania: „W sakramencie pokuty, wierni wyznający uprawnionemu szafarzowi grzechy, wyrażający za nie żal i mający postanowienie poprawy, przez rozgrzeszenie udzielone przez tegoż szafarza otrzymują od Boga odpuszczenie grzechów po chrzcie popełnionych i jednocześnie dostępują pojednania z Kościołem, któremu grzesząc zadali ranę” (kan. 959). W definicji tej

¹¹ Por. J. KRUKOWSKI, *Sakrament pokuty*, [w:] *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. III/2, *Księga IV. Uświęcające zadanie Kościoła. Część I. Sakramenty. Część II. Pozostałe akty kultu Bożego. Część III. Miejsca i czasy święte*, red. J. Krukowski, Poznań: Pallottinum 2011, s. 141.

¹² CONCILIUM TRIDENTINUM, Sesio XIV (25.11.1551), *Doctrina de sacramento paenitentiae, De ministro huius sacramenti et absolutione (cap. VI)*, [w:] *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio*, red. J.D. Mansi, t. XXXIII, Paris: Expensis Huberti Welter, Bibliopolae 1902, kol. 95; tekst polski w: *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst łaciński i polski (1511-1870). Lateran V, Trydent, Watykan I*, oprac. A. Baron, H. Pietras, t. IV/1, Kraków: Wydawnictwo WAM 2007, s. 495.

¹³ IOANNES PAULUS PP. II, *Litterae apostolicae motu proprio datae Misericordia Dei quibus de Sacramenti paenitentiae celebratione quaedam rationes explicantur (7.04.2002)*, AAS 94 (2002), s. 452-459; tekst polski w: JAN PAWEŁ II, *List apostolski w formie motu proprio „Misericordia Dei” o niektórych aspektach sprawowania sakramentu pokuty*, Katowice: Kuria Metropolitalna 2002 [dalej cyt.: MD].

można wyróżnić kilka elementów, takich jak odpuszczenie grzechów, określone warunki po stronie szafarza sakramentu oraz penitenta, a także skutek, którym jest pojednanie penitenta z Bogiem i Kościołem¹⁴.

Specyficznym elementem sakramentu pokuty jest odpuszczenie grzechów po chrzcie popełnionych. Między sakramentem pokuty i pojednania oraz sakramentem chrztu istnieje pewna analogia, ponieważ ich istota polega na odpuszczeniu grzechów¹⁵. Różnica zaś polega na tym, że człowiek przez przyjęcie chrztu otrzymuje odpuszczenie wszystkich grzechów i życie nadprzyrodzone bezwarunkowo, natomiast w sakramencie pokuty, otrzymuje on odpuszczenie grzechów popełnionych po przyjęciu chrztu, bądź po ostatniej spowiedzi i odzyskuje życie nadprzyrodzone utracone przez grzechy ciężkie, po spełnieniu odpowiednich warunków¹⁶.

Szafarzem tego sakramentu jest kapłan (kan. 965). Termin „kapłan” (łac. *sacerdos*) jest pojęciowo dość szeroki. Zasadniczo kapłanem jest człowiek pełniący zawodowo czynności kultowe swej religii¹⁷. Prawodawca w KPK/83 określa zasadę doktrynalną, iż tylko kapłan (*solus sacerdos*) może być szafarzem sakramentu pokuty i pojednania (kan. 965)¹⁸. Występuje on w charakterze sędziego, ale także i lekarza (kan. 978 § 1). B. Migut etymologię słowa „kapłan” wywodzi od łacińskiego słowa *capellanus*, co oznacza duchownego związanego z miejscem kultu¹⁹. Użyty w kan. 965 wyraz *sacerdos* jest pojęciem ogólnym i oznacza zarówno prezbitera, jak i biskupa, a wywodzi się od dwóch łacińskich słów *sacer* – święty i *dos* – uzdolnienie²⁰. M. Sitarz zaznacza, że kapłan to pośrednik pomiędzy Bogiem a ludźmi, posiadający i pełniący władzę religijną otrzymaną z wyboru

¹⁴ Por. SŁOWIKOWSKA, *Uczestnictwo wiernych świeckich*, s. 114.

¹⁵ Por. T. PAWLUK, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. II: *Lud Boży jego nauczanie i uświęcanie*, Olsztyn: Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne 2002, s. 362.

¹⁶ Por. KRUKOWSKI, *Sakrament pokuty*, s. 142.

¹⁷ Por. S. SKORUPKA, H. AUDERSKA, Z. ŁEMPICKA, *Mały słownik języka polskiego*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1968, s. 261.

¹⁸ Zauważyć należy, że w historii prawa kanonicznego znane są również odmienne regulacje. B.W. Zubert w przeprowadzonych przez siebie badaniach zaznacza, że: „W prawie partykularnym znajdujemy nawet osobliwe przepisy, budzące dzisiaj nieukrywane zdziwienie. Ewidentnym tego przykładem była, w myśl statutów diecezji krakowskiej biskupa Nankera z 1320 r., możliwość spowiedzi, czy raczej wyznania grzechów – w niebezpieczeństwie śmierci – osobie świeckiej, nawet kobiecie”. Zob. B.W. ZUBERT, *Prawo do sakramentów świętych*, [w:] *Zagadnienia międzywyznaniowe w realizacji misji uświęcającej Kościoła*, red. J. Krukowski, M. Sitarz, K. Dziub, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2010, s. 49; SŁOWIKOWSKA, *Uczestnictwo wiernych świeckich*, s. 115.

¹⁹ Por. B. MIGUT, *Kapłan*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. VIII, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2000, kol. 680.

²⁰ Por. P. HEMPEREK, *Uświęcające zadanie Kościoła*, [w:] P. HEMPEREK, W. GÓRALSKI, F. PRZYTUŁA [I IN.], *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. Księga III. Nauczycielskie zadanie Kościoła. Księga IV. Uświęcające zadanie Kościoła*, t. III, Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL 1986, s. 155.

Bożego i ludzkiego oraz sprawujący kult religijny i strzegący go. Kapłanami w Kościele Katolickim są tylko biskupi i prezbiterzy²¹. Dobitnie podkreśla to Jan Paweł II. Papież zwraca uwagę, że źródłem sprawowania sakramentu pokuty i pojednania z Bogiem oraz z Kościołem są przyjęte święcenia kapłańskie, na mocy których kapłan może działać *in persona Christi* (RP 8).

Władza odpuszczania grzechów uwarunkowana jest ważnie przyjętymi święceniami kapłańskimi. Prawodawca w kan. 1024 KPK/83 określa dwa istotne warunki, jakie kandydat musi spełnić, by ważnie przyjąć święcenia: ma on być mężczyzną i to ochrzczonym. Niezdolne więc do przyjęcia święceń są kobiety oraz mężczyźni nie ochrzczeni, gdyż chrzest sakramentalny włącza do Kościoła i uzdalnia do przyjmowania innych sakramentów²². Należy zauważyć, iż prawodawca w kan. 965 przy rzeczowniku „kapłan” (*sacerdos*) umieścił jego bliższe określenie: *solus* – sam. Oznacza to, że sakramentalne wyznanie grzechów i udzielenie rozgrzeszenia zastrzeżone jest jedynie kapłanowi i nikomu innemu²³. Choć ab-solutcja sakramentalna jest w istocie aktem władzy święceń, to jednak posiadanie tej władzy nie wystarcza do sprawowania sakramentu pokuty²⁴. Oprócz święceń kapłańskich, do ważnego odpuszczenia grzechów prawodawca wymaga, aby szafarz posiadał upoważnienie (*facultas*) do spowiadania wiernych (kan. 966 § 1)²⁵.

Warunkami po stronie penitenta, od spełnienia których uzależnione jest odpuszczenie grzechów, są: spowiedź, żal za popełnione grzechy oraz postanowienie poprawy (kan. 987-991)²⁶. Skrucza, jak zauważa T. Rincón-Pérez, zakłada zarówno żal, jak i dobrowolne zerwanie z popełnionymi grzechami poprzez postanowienie poprawy i spowiedź²⁷. Zadośćuczynienie podjęte przez penitenta także należy do istoty sakramentu oraz jest „końcowym aktem, który wieńczy

²¹ M. SITARZ, *Słownik prawa kanonicznego*, Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX 2004, kol. 87.

²² Por. J. KRUKOWSKI, *Święcenia*, [w:] *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. III/2, s. 221-223.

²³ Por. STAWNIAK, *Wybrane funkcje szafarza sakramentu pokuty*, s. 71.

²⁴ Por. HEMPEREK, *Uświęcające zadanie Kościoła*, t. III, s. 156.

²⁵ Por. L. ADAMOWICZ, *Wprowadzenie do prawa o sakramentach świętych według Kodeksu Prawa Kanonicznego oraz Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich*, Lublin: Polihymnia 1999, s. 143. „Takie upoważnienie może kapłan otrzymać albo na mocy samego prawa, albo udzielenia dokonanego przez kompetentną władzę, zgodnie z kan. 969” (kan. 966 § 2).

²⁶ Por. M. PASTUSZKO, *Chrześcijanin jako penitent (kanony 987-991)*, „Prawo Kanoniczne” 39 (1996), nr 3-4, s. 68-82.

²⁷ Por. T. RINCÓN-PÉREZ, *Sakrament pokuty*, [w:] *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*, red. P. Majer, edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, Kraków: Wolters Kluwer Polska 2011, s. 719.

sakramentalny znak pokuty”, chociaż faktyczne spełnienie przyjętych zobowiązań ma miejsce już poza sakramentem (kan. 981; RP 31)²⁸.

Skutkiem sakramentu pokuty jest pojednanie człowieka z Bogiem i z Kościołem (kan. 960)²⁹. Dyspozycja ta wyraźnie nawiązuje do nauczania Soboru Watykańskiego II: „Ci, którzy przystępują do sakramentu pokuty, otrzymują od Miłosierdzia Bożego przebaczenie za zniewagi wyrządzone Bogu, a jednocześnie dostępują pojednania z Kościołem, któremu grzesząc, zadali ranę, a który przyczynia się do ich nawrócenia miłością, przykładem i modlitwą” (LG 11; 2). Prawodawca podkreśla więc podwójny wymiar tego sakramentu: osobisty, polegający na pojednaniu człowieka z Bogiem oraz społeczny, który polega na pojednaniu go z Kościołem (OP 196; RP 31).

2. SPOSOBY SPRAWOWANIA SAKRAMENTU POKUTY

W *Ordo Paenitentiae* zawarte zostały trzy różne obrzędy sprawowania sakramentu pokuty i pojednania. Obrzęd „A” dla pojednania jednego penitenta (kan. 960, 988; OP 15-21, 41-48), obrzęd „B” dla pojednania wielu penitentów, ale z indywidualną spowiedzią i rozgrzeszeniem (kan. 960; OP 22-30, 49-60) oraz obrzęd „C” dla pojednania wielu penitentów z ogólną spowiedzią i rozgrzeszeniem (kan. 961-963; OP 31-35, 61-68). W niniejszym artykule zostaną one ukazane jako spowiedź indywidualna i integralna (obrzęd „A” i „B”) oraz absolucja generalna (obrzęd „C”).

2.1. SPOWIEDŹ INDYWIDUALNA I INTEGRALNA

Prawodawca w kan. 960-962 określa sposoby sprawowania sakramentu pokuty, będącego pojednaniem wiernych z Bogiem i z Kościołem. W kan. 960³⁰ zaznacza, że jedynym zwyczajnym sposobem sprawowania sakramentu pokuty jest odbycie przez wiernego spowiedzi, która powinna być indywidualna, czyli

²⁸ „Spowiednik powinien nałożyć zbawienne i odpowiednie zadośćuczynienie, stosownie do rodzaju i liczby grzechów, z uwzględnieniem jednak sytuacji penitenta. Penitent jest obowiązany osobiście wypełnić zadośćuczynienie” (kan. 981).

²⁹ Szerzej zob. RINCÓN-PÉREZ, *Sakrament pokuty*, s. 719.

³⁰ „Indywidualna i integralna spowiedź oraz rozgrzeszenie stanowią jedyny zwyczajny sposób, przez który wierny, świadomy grzechu ciężkiego, dostępuje pojednania z Bogiem i Kościołem. Jedynie niemożliwość fizyczna lub moralna zwalnia od takiej spowiedzi. W takim wypadku pojednanie może się dokonać również innymi sposobami” (kan. 960).

ma być osobistym wyznaniem grzechów z absolucją indywidualną³¹ oraz formalnie integralna co do grzechów (OP 31)³².

Przez integralność należy rozumieć wyznanie wszystkich grzechów ciężkich, popełnionych po przyjęciu chrztu i wcześniej nieodpuszczonych (kan. 988). Stanowisko Kościoła w tej sprawie jest oparte na prawie Bożym. Jako dogmat wiary zostało określone na Soborze Trydenckim³³, a potwierdzone na Soborze Watykańskim II (zob. LG 11).

Szczegółowo wyjaśnił tę kwestię papież Jan Paweł II: „indywidualne i całościowe wyznanie grzechów z indywidualnym rozgrzeszeniem stanowi *jedyny zwyczajny sposób*, w jaki wierny, świadomy grzechu ciężkiego, dostępuje pojednania z Bogiem i Kościołem. To potwierdzenie nauki Kościoła prowadzi do jasnego wniosku, że *każdy grzech ciężki winien być zawsze wyznany* razem z jego ważnymi okolicznościami, *w spowiedzi indywidualnej*” (RP 33). Ponadto Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów w liście okólnym dotyczącym integralności sakramentu pokuty z 20 marca 2000 r. dodała, że spowiedź indywidualna i integralna zakłada ustne wyznanie grzechów w tzw. spowiedzi usznej. Cecha integralności spowiedzi zobowiązuje także do wyszczególnienia moralnych okoliczności ich popełnienia³⁴.

Materię sakramentu pokuty i pojednania stanowią grzechy ciężkie³⁵. W literaturze kanonistycznej stawiany jest problem, czy także grzechy lekkie, mogą stanowić przedmiot sakramentu pokuty, a tym samym spowiedzi sakramentalnej³⁶. Warto zaznaczyć, że istnieją inne formy darowania grzechów lekkich, takie jak akt żalu doskonałego, dobre uczynki miłosierdzia, modlitwa, akty pokutne, a zwłaszcza sakrament Eucharystii. Należy jednak pamiętać, że sakrament pokuty jako sakrament Tajemnicy Paschalnej obejmuje również darowanie grzechów lekkich, chociaż ich wyznanie na spowiedzi nie jest konieczne³⁷. Z pewnych racji

³¹ Jan Paweł II podkreślał, że ten sposób spowiedzi nie powinien wyjść z użycia ani też być zaniedbywany, zob. RP 32.

³² Szerzej zob. PASTUSZKO, *Pojednanie penitenta z Bogiem i Kościołem* (kan. 960), s. 3-56.

³³ CONCILIUM TRIDENTINUM, Sesio XIV (25.11.1551), Doctrina de sacramento poenitentiae, *De necessitate et institutione sacramenti poenitentiae* (cap. I), [w:] *Sacrorum Conciliorum*, t. XXXIII, kol. 91-92; tekst polski w: *Dokumenty Soborów*, t. IV/1, s. 483-485; TENZE, *Canones de sanctissimo poenitentiae sacramento* (can. I), [w:] *Sacrorum Conciliorum*, t. XXXIII, kol. 99; tekst polski w: *Dokumenty Soborów*, t. IV/1, s. 507.

³⁴ Por. CONGREGATION FOR DIVINE WORSHIP AND THE DISCIPLINE OF THE SACRAMENTS, *Circular Letter concerning the integrity of the Sacrament of Penance* (20.03.2000), Prot. N. 7000/00/L; tekst polski w: „Anamnesis” 29 (2002), nr 2, s. 49-52, nr 2.

³⁵ Por. PASTUSZKO, *Pojednanie penitenta z Bogiem i Kościołem*, s. 43.

³⁶ Por. KRUKOWSKI, *Sakrament pokuty*, s. 143.

³⁷ Zob. PASTUSZKO, *Chrześcijanin jako penitent*, s. 107.

duszpasterskich prawodawca kościelny w niektórych sytuacjach zaleca praktykowanie spowiedzi tylko z grzechów lekkich. Przykładem jest nakaz spowiadania dzieci przed przyjęciem Pierwszej Komunii Świętej³⁸.

Najważniejszym skutkiem sakramentu pokuty jest pojednanie człowieka z Bogiem, dokonujące się w głębi sumienia każdego penitenta³⁹. Jan Paweł II nazywa je „odzyskaniem wewnętrznej prawdy” o sobie (RP V) oraz zauważa, że pojednanie to, rodzi dalsze pojednania, które naprawiają inne rozdzarcia spowodowane przez grzech. A są to pojednanie z braćmi w jakiś sposób skrzywdzonymi przez penitenta i pojednanie z Kościołem (RP 30). „Poprzez szafarza pokuty sama wspólnota kościelna, zraniona przez grzech, przyjmuje na nowo skruszonego grzesznika” (RP 31).

Prawodawca w KPK/83 wskazuje, że indywidualna spowiedź powinna być stosowana w granicach możliwości zarówno fizycznej, jak i moralnej (kan. 960). T. Rincón-Pérez zaznacza, że niemożność fizyczną lub moralną należy rozumieć w kontekście spowiedzi indywidualnej, gdyż o innej niemożności fizycznej lub moralnej, usprawiedliwiającej rozgrzeszenie zbiorowe, stanowi kan. 961. Przez niemożność fizyczną należy tu rozumieć ciężką chorobę, brak czasu wobec nieuchronnego niebezpieczeństwa, niemożność mówienia, niezawinioną ignorancję lub zapomnienie⁴⁰. Niemożność moralna oznacza obawę o złamanie tajemnicy spowiedzi, niebezpieczeństwo zgorszenia lub grzechu dla penitenta lub spowiednika, wielkie skrupuły sumienia, niebezpieczeństwo dużych i prawdopodobnych szkód, niebezpieczeństwo infamii poza spowiedzią. We wszystkich tych przypadkach powstaje obowiązek jak najszybszego przystąpienia do spowiedzi, gdy ustana okoliczności, które usprawiedliwiały jej odłożenie⁴¹.

W celu właściwej interpretacji kan. 960 zaznaczyć należy, jak podkreśla Jan Paweł II w encyklice *Redemptor hominis*⁴², że Kościół „zachowując wiernie wielowiekową praktykę sakramentu pokuty, praktykę indywidualnej spowiedzi związanej z osobistym żalem za grzechy i postanowieniem poprawy, strzeże szczególnego prawa ludzkiej duszy. Jest to prawo do najbardziej osobistego spotkania się człowieka z Chrystusem ukrzyżowanym i przebaczącym. [...] Jest to, jak widać, równocześnie prawo samego Chrystusa do każdego z tych, których odkupił, pra-

³⁸ Por. KRUKOWSKI, *Sakrament pokuty*, s. 143.

³⁹ Por. PASTUSZKO, *Pojednanie penitenta z Bogiem i Kościołem*, s. 44.

⁴⁰ Por. tamże, s. 50.

⁴¹ Zob. RINCÓN-PÉREZ, *Sakrament pokuty*, s. 721.

⁴² IOANNES PAULUS PP. II, *Litterae encyclicae Redemptor hominis* (4.03.1979), AAS 71 (1979), s. 257-324; tekst polski w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków: Znak 1996, s. 5-76.

wo do spotkania się z każdym z nas w tym kluczowym momencie życia duszy, jakim jest moment nawrócenia, a zarazem odpuszczenia” (nr 20).

Konferencja Episkopatu Polski w *Instrukcji dla duchowieństwa dotyczącej wprowadzenia w życie nowych Obrzędów pokuty*⁴³ postanowiła, że pojednanie wielu penitentów połączone z indywidualną spowiedzią i rozgrzeszeniem może mieć miejsce w czasie odprawiania rekolekcji, dni skupienia oraz spowiedzi niewielkich grup wiernych⁴⁴. Forma ta obejmuje wspólne przygotowanie i wysłuchanie Słowa Bożego wraz z wygłoszeniem homilii oraz indywidualną spowiedzią z rozgrzeszeniem⁴⁵.

W przypadku niemożliwości odbycia spowiedzi indywidualnej mogą zostać zastosowane dwa sposoby nadzwyczajne, o których prawodawca traktuje w kan. 961-963.

2.2. ABSOLUCJA GENERALNA

Prawodawca KPK/83 w kan. 961 określa warunki, które są konieczne do sprawowania sakramentu pokuty i pojednania jednocześnie dla wielu penitentów, czyli udzielenia im rozgrzeszenia ogólnego (absolucji generalnej) bez uprzedniej spowiedzi indywidualnej ze wszystkich grzechów ciężkich⁴⁶. Są dwa nadzwyczajne wypadki, w których można udzielić rozgrzeszenia ogólnego.

Pierwszym z nich jest zagrażające niebezpieczeństwo śmierci (*periculum mortis*) po stronie penitentów, przy jednoczesnym braku kapłana lub kapłanów do indywidualnego rozgrzeszenia wszystkich osób znajdujących się w danej sytuacji, np. podczas bombardowania w czasie wojny. Niebezpieczeństwo śmierci (*periculum mortis*) ma miejsce wtedy, gdy utrata życia jest poważnie prawdopodobna, chociaż nie jest też wykluczona możliwość przeżycia stanu zagrożenia. Niebezpieczeństwo śmierci należy odróżnić od stanu agonii (*articulus mortis*), w którym śmierć jest moralnie pewna i bliska⁴⁷. Ocenę konkretnego faktu zagrożenia życia penitentów z określonego powodu prawodawca pozostawia roztropnemu osądowi

⁴³ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Instrukcja Episkopatu Polski dla duchowieństwa dotycząca wprowadzenia w życie nowych Obrzędów pokuty* (11.12.1982), [w:] *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski (1966-1998)*, oprac. C. Krakowiak, L. Adamowicz, Lublin: Polihymnia 1999, s. 98-105.

⁴⁴ Por. tamże, nr IV.

⁴⁵ Por. SŁOWIKOWSKA, *Uczestnictwo wiernych świeckich*, s. 119.

⁴⁶ Por. KRUKOWSKI, *Sakrament pokuty*, s. 145.

⁴⁷ Por. M. PASTUSZKO, *Rozgrzeszenie wielu penitentów bez uprzedniej ich spowiedzi indywidualnej*, „Prawo Kanoniczne” 31 (1988), nr 1-2, s. 63.

spowiednika. Nie ma on obowiązku konsultowania się w danej sytuacji z kimkolwiek⁴⁸.

Drugi wypadek może mieć miejsce wtedy, gdy po stronie penitentów zaistnieje stan poważnej konieczności (*gravis necessitatis*) i zostaną spełnione wymagane warunki. Pierwszym z nich jest brak wystarczającej liczby kapłanów, którzy mogliby należycie wyspowiadać wszystkich penitentów zgłaszających się do spowiedzi indywidualnej w czasie, jakim dysponują kapłani oraz penitenci (kan. 961 § 1, 2°)⁴⁹. Zaznaczyć należy, że sam brak wystarczającej liczby kapłanów do wyspowiadania indywidualnie wielu obecnych penitentów nie wystarcza, aby udzielić im absencji ogólnej⁵⁰. Ponadto konieczne jest zaistnienie po stronie penitentów odpowiednich przyczyn, jakimi są niebezpieczeństwo poniesienia przez wiernych szkody moralnej z powodu pozostawania przez dłuższy czas bez łaski sakramentalnej albo bez Komunii Świętej⁵¹. Prawodawca kodeksowy nie określa bliżej tego, jak długi ma być czas, aby należało go uznać za przyczynę zaistnienia szkody moralnej⁵². Osąd w tej sprawie pozostawia roztropności duszpasterzy.

⁴⁸ Por. KRUKOWSKI, *Sakrament pokuty*, s. 145.

⁴⁹ M. Pastuszko zaznacza, że „kan. 961 § 1, nr 2 ani żaden inny kanon czy przepis liturgiczny nie określają czasu, jakiego spowiednik może czy powinien użyć do wyspowiadania jednego penitenta. Nie znaczy to, by kan. 961 § 1, nr 2 zupełnie nic nie stanowił na ten temat. Nie określa czasu potrzebnego do spowiedzi, ale wyraźnie wymaga, by spowiedź była dokonana należycie (*rite*), a więc by spowiednik spełnił rolę sędziego i lekarza (kan. 978). Do spełnienia tej roli potrzebny jest odpowiedni czas i niełatwo przewidzieć, ile czasu potrzeba na spowiedź jednego penitenta. Nie wiemy bowiem, z jaką winą przychodzi. Możemy jedynie domniemywać, że mniej więcej tyle a tyle czasu potrzeba na wyspowiadanie jednego penitenta i tę ilość czasu należy pomnożyć przez liczbę zgłoszonych penitentów. Wynik mnożenia będzie określał czas wymagany do indywidualnej spowiedzi. Czy takim czasem spowiednik może dysponować, a wierni tak długo mogą oczekiwać na spowiedź? Jeśli czasu brakuje czy to ze strony spowiedników, czy ze strony penitentów, wówczas zachodzi po prostu brak spowiedników i niemożliwość należytego wyspowiadania wiernych, o czym mówi kan. 961 § 1, nr 2”. M. PASTUSZKO, *Sakrament pokuty i pojednania*, Kielce: Wydawnictwo Jedność 2004, s. 116-117.

⁵⁰ Por. SŁOWIKOWSKA, *Uczestnictwo wiernych świeckich*, s. 120.

⁵¹ Por. PAWLUK, *Prawo kanoniczne*, t. II, s. 365.

⁵² Chodzi tu o szkodę poszczególnego wiernego, jakiej doznaje on z tego powodu, że jest pozbawiony łaski uświęcającej albo możliwości przyjęcia Komunii Świętej. Prawodawca rozłącznie traktuje brak łaski uświęcającej i niemożliwość przyjęcia Komunii Świętej. Już bowiem samo przystąpienie do sakramentu pokuty i odzyskanie w ten sposób łaski uświęcającej stanowi wielką wartość, chociażby po tej spowiedzi wierny nie mógł zaraz przystąpić do Komunii Świętej. Traktując o długotrwałej szkodzie wiernego, wydaje się, że trzeba tu mieć na uwadze z jednej strony obiektywną długość czasu (dzień, tydzień, miesiąc), zaś z drugiej – konkretnych penitentów, gdyż jednym bez specjalnego trudu przyjdzie czekać na spowiedź cały rok, a innym ciężko bez niej przeżyć miesiąc. Niemożliwość wyspowiadania wiernych i szkoda przez nich poniesiona z tego powodu nie może być zawiniona przez samych penitentów. Gdyby np. wierni wiedzieli, że kapłan ma zamiar wyjechać na jakiś czas i specjalnie czekali ze zgłoszeniem zamiaru przystąpienia do spowiedzi aż do czasu, kiedy spowiednik właśnie ma się udać w drogę, to już nie mają oni prawa przypominania mu

Niemożliwość wyspowiadania wiernych i możliwość poniesienia przez nich szkody należy oceniać na podstawie konkretnych okoliczności. Nie ulega wątpliwości, że w ocenie tego stanu należy uwzględnić czy w danych warunkach niemożliwość indywidualnego wyspowiadania wielu obecnych penitentów jest poważna oraz czy szkoda przez nich poniesiona będzie długotrwała i niezawiniona przez samych wiernych. Prawodawca kodeksowy wyraźnie stanowi, że nie należy uważać za dostateczną konieczność faktu niewystarczającej liczby spowiedników jedynie z powodu wielkiego napływu penitentów, jaki może zdarzyć się podczas wielkich uroczystości (np. odpustu w danej parafii), bądź podczas pielgrzymki. W celu ustalenia faktu, czy zaistniała poważna konieczność uzasadniająca udzielenie absolucji ogólnej, należy postępować z należyłą roztropnością. Według dyspozycji kan. 961 § 2, wydanie osądu co do istniejących warunków udzielenia absolucji ogólnej, o której w § 1, 2° tegoż kanonu, należy do kompetencji biskupa diecezjalnego⁵³.

Prawodawca stanowi, aby kapłani w podejmowaniu decyzji w tej sprawie w konkretnych okolicznościach postępowali z poczuciem wielkiej odpowiedzialności w sumieniu. Winni uwzględnić kryteria i wytyczne biskupa diecezjalnego, który z kolei powinien swoje stanowisko uzgodnić z innymi członkami konferencji biskupów (RP 33). Konferencja Episkopatu Polski, dnia 11 grudnia 1982 r. stwierdziła, że w diecezjach w Polsce nie ma potrzeby stosowania obrzędu pojednania wielu penitentów z ogólną spowiedzią i rozgrzeszeniem, ponieważ każdy wierny przy dobrej woli może skorzystać z łaski pojednania przez spowiedź indywidualną⁵⁴. Jedyne wyjątek od tej reguły może zaistnieć w przypadku potrzeby

o szkodzie, jaką poniosą, gdy nie przyjmie ich spowiedzi. Sami bowiem są przyczyną zwinioną swojej szkody. Por. PASTUSZKO, *Sakrament pokuty i pojednania*, s. 117-118.

⁵³ Por. ADAMOWICZ, *Wprowadzenie do prawa o sakramentach świętych*, s. 140-141.

⁵⁴ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Instrukcja Episkopatu Polski dla duchowieństwa dotycząca wprowadzenia w życie nowych Obrzędów pokuty*, nr V, s. 103. Nie oznacza to jednak, że nigdy jej nie było. Przepisy odnoszące się do absolucji generalnej wydawane były, aby uregulować zasady jej udzielania w związku z działaniami wojennymi. Szerzej zob. P. HEMPEREK, *Ogólna absolucja sakramentalna*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 21 (1974), z. 5, s. 67-79. Szczególnie w okresie drugiej wojny światowej najwyższa władza kościelna wydawała odpowiednie normy, często rozluźniając obowiązującą dyscyplinę, kierując się zawsze dobrem wiernych, by nie pozostawiać ich bez możliwości otrzymania łaski nawrócenia. Papież Pius XII rozszerzył możliwość udzielenia rozgrzeszenia ogólnego przez wszystkich kapłanów, nawet nieposiadających jurysdykcji, całych grup żołnierzy jednocześnie bezpośrednio przed lub w czasie bitwy oraz kiedy uważa się to za konieczne, na ludność cywilną znajdującą się w niebezpieczeństwie śmierci z powodu bombardowań i ostrzeliwań lotniczych. Zob. PIUS PP. XII, *Apostolica adhortatio ad sacerdotes et clericos in exercitus ordines adscitos Asperis commoti* (8.12.1939), AAS 31 (1939), s. 696-701. Rok później Penitencjaria Apostolska orzekła, że z udzielonego przez papieża zezwolenia na absolucję generalną można korzystać już wtedy, gdy przewiduje się te naloży. Szerzej zob. SACRA PAENITENTIARIA APOSTOLICA,

udzielenia abszolucji generalnej przebywającym w Polsce obcokrajowcom, z którymi nie można porozumieć się z powodu nieznamomości ich języka, jeżeli zaistnieją wymogi poważnej konieczności określone w kan. 961 § 1, 2° (OP 38-40)⁵⁵.

Prawodawca wymaga, aby wierni, którzy chcą przyjąć abszolucję generalną w niebezpieczeństwie śmierci, bądź w stanie wyższej konieczności, spełnili dwa warunki⁵⁶. Po pierwsze, penitenci o których mowa, mają być dysponowani tak samo, jak penitenci rozgrzeszani indywidualnie, pod sankcją nieważności abszolucji (kan. 962 § 1)⁵⁷. Po drugie, prawodawca nakłada na spowiednika obowiązek, aby przed udzieleniem abszolucji ogólnej pouczył penitentów o konieczności posiadania przez nich odpowiednich dyspozycji moralnych (kan. 962 § 2), a w szczególności żalu za grzechy i postanowienia poprawy życia oraz o konieczności podjęcia postanowienia przystąpienia do spowiedzi indywidualnej z tych samych grzechów ciężkich, które zostały im odpuszczone w akcie abszolucji ogólnej⁵⁸.

Dyspozycja penitentów, którzy chcą ważne otrzymać abszolucję ogólną, winna obejmować rachunek sumienia, szczery żal za grzechy i mocne postanowienie poprawy⁵⁹. Ponadto powinni oni zadeklarować, że gdy minie niebezpieczeństwo śmierci lub stan konieczności, przystąpią do spowiedzi indywidualnej, w której wyznają wszystkie grzechy ciężkie, także te, które w akcie abszolucji ogólnej zostały im odpuszczone⁶⁰. W ten sposób Kościół warunkowo udziela penitentom łaski pojednania⁶¹. Oznacza to, że ich pojednanie z Bogiem i z Kościołem w powyższych okolicznościach dokonuje się dlatego, iż posiadają oni postanowienie

Dubium circa absolutionem generali modo impertiendam militibus *In Indice* (10.12.1940), AAS 32 (1940), s. 571; SACRA PAENITENTIARIA APOSTOLICA, *Instructio circa sacramentalem absolutionem generali modo pluribus impertiendam Ut dubia* (25.03.1944), AAS 36 (1944), s. 155-156; SŁOWIKOWSKA, *Uczestnictwo wiernych świeckich*, s. 120.

⁵⁵ Zob. Z. JANCZEWSKI, *Prawodawstwo Konferencji Episkopatu Polski i Prymasa w zakresie sakramentów uzdrowienia*, „Prawo Kanoniczne” 41 (1998), nr 3-4, s. 109-113. „Zauważmy, że do naszego kraju przybywają liczne pielgrzymki, szczególnie z państw sąsiednich. Czasem te grupy pielgrzymów nie mają wśród siebie kapłanów, a i w miejscu swego zamieszkania nie zawsze cieszą się łatwym dostępem do spowiednika. Dlatego właśnie chcą w naszym kraju uzyskać rozgrzeszenie. Trudno ich prośby nie uwzględnić. Byłoby to bowiem pozbawieniem ich tych owoców, dla których praktyka zbiorowego rozgrzeszenia została wznowiona”. PASTUSZKO, *Sakrament pokuty i pojednania*, s. 119.

⁵⁶ Por. PASTUSZKO, *Rozgrzeszenie wielu penitentów*, s. 63.

⁵⁷ Por. SŁOWIKOWSKA, *Uczestnictwo wiernych świeckich*, s. 121.

⁵⁸ Por. PAWLUK, *Prawo kanoniczne*, t. II, s. 365.

⁵⁹ Por. HEMPEREK, *Uświęcające zadanie Kościoła*, t. III, s. 151. Szerzej zob. PASTUSZKO, *Chrześcijanin jako penitent*, s. 117-146.

⁶⁰ Por. PASTUSZKO, *Rozgrzeszenie wielu penitentów*, s. 79-82.

⁶¹ Por. SŁOWIKOWSKA, *Uczestnictwo wiernych świeckich*, s. 121.

wyznania w przyszłości w akcie spowiedzi indywidualnej tych grzechów ciężkich, które zostały im odpuszczone w akcie spowiedzi ogólnej. Warto dodać, że nie mogą oni ponownie w przyszłości korzystać ze spowiedzi generalnej bez uprzedniego odbycia zwyczajnej spowiedzi indywidualnej ze wszystkich grzechów ciężkich, do której powinni przystąpić, gdy będzie to możliwe (RP 33). Spowiednik udzielający abszolucji ogólnej powinien zobowiązać penitentów do podjęcia i wypełnienia zadośćuczynienia (OP 60).

Należy zaznaczyć, że prawodawca KPK/83 w kan. 963 zwraca uwagę na obowiązek odbycia przez penitenta spowiedzi indywidualnej, który został już wymieniony w kan. 962, ale posługuje się innym wyrażeniem – „jak najszybciej przy nadarzającej się okazji” (*quam primum, occasione data*). Wyrażenie „w odpowiednim czasie” (*debito tempore*), którego prawodawca użył w kan. 962, nie jest tak ostre jak wyrażenie „jak najszybciej” (*quam primum*)⁶². Należy z tego wnioskować, że odbycie przez wiernego spowiedzi generalnej razem z innymi wiernymi nie czyni zadość obowiązkowi, jaki nakłada prawodawca na wiernych w kan. 989.

Warto zaznaczyć, że prawo nie zabrania wiernym ponownego przystąpienia do spowiedzi generalnej i przyjęcia abszolucji ogólnej, jeżeli zaistnieją warunki określone w kan. 961 § 1, 1° i 2°, tzn. gdy ponownie znajdą się w niebezpieczeństwie śmierci lub w stanie poważnej konieczności⁶³. Oznacza to, że prawodawca chce zachęcić wiernych, aby nie uchylali się od spełnienia dorocznego obowiązku odbycia spowiedzi indywidualnej, oczekując tylko na okazję, w której będą mogli razem z innymi przystąpić do spowiedzi generalnej⁶⁴. Kościół nie pozostawia bowiem wiernym swobody wyboru takiej formy przystąpienia do sakramentu pokuty i pojednania, która wydaje się im najodpowiedniejsza (RP 33).

ZAKOŃCZENIE

Analiza przepisów prawnych dotyczących określenia i sposobów sprawowania sakramentu pokuty, ukazuje troskę prawodawcy kodeksowego o jak najlepsze za-

⁶² Por. HEMPEREK, *Ogólna abszolucja sakramentalna*, s. 75.

⁶³ Por. KRUKOWSKI, *Sakrament pokuty*, s. 148.

⁶⁴ SACRA CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Normae pastorales circa absolutionem sacramentalem generali modo impertiendam Sacramentum poenitentiae* (16.06.1972), AAS 64 (1972), s. 510-514; tekst polski w: *W trosce o pełnię wiary: dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966-1994*, red. i tł. J. Królikowski, Z. Zimowski, Tarnów: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos 2010, s. 51-56, nr VII. Szerzej zob. PASTUSZKO, *Rozgrzeszenie wielu penitentów*, s. 82; TENŻE, *Chrześcijanin jako penitent*, s. 117-146.

bezpieczenie dobra duchowego wiernych w akcie sakramentalnej spowiedzi. Określenie pojęcia i form sprawowania, chroni przed nadużyciami oraz profanacją tegoż sakramentu. Z dokonanej analizy wynikają zatem następujące wnioski *de lege lata*:

1. Indywidualna i integralna spowiedź oraz rozgrzeszenie to jedyny zwyczajny sposób pojednania się wiernego, który jest świadom grzechu ciężkiego, z Bogiem i Kościołem. Jedynie niemożliwość fizyczna lub moralna zwalnia od takiej spowiedzi.

2. Spowiedź indywidualna i integralna to wyznanie przez poszczególnych wiernych przed upoważnionym kapłanem wszystkich grzechów ciężkich popełnionych po chrzcie, dotąd nie odpuszczonych bezpośrednio na podstawie kościelnej władzy kluczy.

3. Szafarzem sakramentu pokuty jest tylko kapłan. Sakramentalną posługę pokuty Kościół spełnia przez biskupów i prezbiterów. Do ważnego odpuszczania grzechów potrzeba, aby szafarz, oprócz władzy święceń, posiadał upoważnienie do jej wykonywania w odniesieniu do wiernych, którym udziela rozgrzeszenia.

4. Absolucja generalna, bez uprzedniej spowiedzi indywidualnej, nie może być udzielona, chyba że:

– zagraża niebezpieczeństwo śmierci i nie ma czasu na to, by kapłan lub kapłani wyspowiadali poszczególnych penitentów;

– istnieje poważna konieczność, tzn. z powodu dużej liczby penitentów i braku kapłanów nie można należycie wyspowiadać w odpowiednim czasie poszczególnych penitentów, penitenci zaś bez własnej winy byłiby przez to na długo pozbawieni łaski sakramentalnej lub Komunii św.; sam brak spowiedników, jaki może się zdarzyć w związku z dużym napływem penitentów w dniu świątecznym lub z okazji pielgrzymki, nie może być uważany za dostateczną konieczność.

5. O tym, czy zachodzą warunki wymagane do zaistnienia poważnej konieczności, decyduje biskup diecezjalny; może on, biorąc pod uwagę kryteria uzgodnione z pozostałymi członkami konferencji biskupów, określić przypadek takiej konieczności.

6. Wierny, aby mógł ważne skorzystać z rozgrzeszenia ogólnego, udzielanego równocześnie wielu penitentom, powinien nie tylko być odpowiednio dysponowany, lecz także mieć zamiar we właściwym czasie szczegółowo wyznać grzechy ciężkie, których obecnie nie może wyznać w ten sposób.

7. Ten, komu zostały odpuszczone grzechy ciężkie przez rozgrzeszenie ogólne, powinien jak najszybciej, mając ku temu okazję, odbyć spowiedź indywidualną, zanim przyjmie następne rozgrzeszenie ogólne, chyba że przeszkodziłaby w tym słuszna przyczyna.

De lege ferenda należy postulować, aby przy nowelizacji przepisów prawnych Kościoła łacińskiego, zwrócić szczególną uwagę na obowiązek spowiedzi indywidualnej wśród wiernych oraz nadużycia związane ze stosowaniem abszolucji generalnej pośród szafarzy.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA PRAWA

- Catechismus Catholicae Ecclesiae, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 1997; tekst polski w: Katechizm Kościoła Katolickiego, wyd. 2, Poznań: Pallottinum 2012.
- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski w: Kodeks Prawa Kanonicznego, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań: Pallottinum 1984.
- CONCILIUM TRIDENTINUM: Sessio XIV (25.11.1551), Doctrina de sacramento poenitentiae, De necessitate et institutione sacramenti poenitentiae (cap. 1), [w:] Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, red. J.D. Mansi, t. XXXIII, Paris: Expensis Huberti Welter, Bibliopolae 1902, kol. 91-92; tekst polski w: Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst łaciński i polski (1511-1870). Lateran V, Trydent, Watykan I, oprac. A. Baron, H. Pietras, t. IV/1, Kraków: Wydawnictwo WAM 2007, s. 483-485.
- CONCILIUM TRIDENTINUM: Sessio XIV (25.11.1551), Doctrina de sacramento poenitentiae, De ministro huius sacramenti et absolutione (cap. VI), [w:] Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, red. J.D. Mansi, t. XXXIII, Paris: Expensis Huberti Welter, Bibliopolae 1902, kol. 95; tekst polski w: Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst łaciński i polski (1511-1870). Lateran V, Trydent, Watykan I, oprac. A. Baron, H. Pietras, t. IV/1, Kraków: Wydawnictwo WAM 2007, s. 495.
- CONGREGATION FOR DIVINE WORSHIP AND THE DISCIPLINE OF THE SACRAMENTS: Circular Letter concerning the integrity of the Sacrament of Penance (20.03.2000) (Prot. N. 7000/00/L); tekst polski w: „Anamnesis” 29 (2002), nr 2, s. 49-52.
- II Polski Synod Plenarny (1991-1999), Poznań: Pallottinum 2001.
- IOANNES PAULUS PP. II: Adhortatio apostolica post Synodum Episcoporum edita de reconciliatione et poenitentia in hodierno Ecclesiae munere Reconciliatio et Poenitentia (2.12.1984), AAS 77 (1985), s. 185-275; tekst polski w: JAN PAWEŁ II, Adhortacja apostolska Reconciliatio et Poenitentia o pojednaniu i pokucie w dzisiejszym posłannictwie Kościoła, Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej 1999.
- IOANNES PAULUS PP. II: Litterae Apostolicae motu proprio datae quibus de Sacramenti poenitentiae celebratione quaedam rationes explicantur Misericordia Dei (7.04.2002), AAS 94 (2002), s. 452-459; tekst polski w: List apostolski w formie motu proprio „Misericordia Dei” o niektórych aspektach sprawowania sakramentu pokuty, Katowice: Kuria Metropolitalna 2002.
- IOANNES PAULUS PP. II: Litterae encyclicae Redemptor hominis (4.03.1979), AAS 71 (1979), s. 257-324; tekst polski w: Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II, Kraków: Znak 1996, s. 5-76.
- KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI: Instrukcja Episkopatu Polski dla duchowieństwa dotycząca wprowadzenia w życie nowych Obrzędów pokuty (11.12.1982), [w:] Doku-

- menty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski (1966-1998), oprac. C. Krakowiak, L. Adamowicz, Lublin: Polihymnia 1999, s. 98-105.
- PIUS PP. XII: Apostolica adhortatio ad sacerdotes et clericos in exercitus ordines adscitos Asperis commoti (8.12.1939), AAS 31 (1939), s. 696-701.
- Rituale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum Ordo poenitentiae, editio typica, Città del Vaticano: Typis Polyglottis Vaticanis 1974; tekst polski w: Obrzędy pokuty dostosowane do zwyczajów diecezji polskich, Katowice: Księgarnia św. Jacka 2010.
- SACRA CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI: Normae pastorales circa absolutionem sacramentalem Generali modo impertiendam Sacramentum poenitentiae (16.06.1972), AAS 64 (1972), s. 510-514; tekst polski w: W trosce o pełnię wiary: dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966-1994, red. i tł. J. Królikowski, Z. Zimowski, Tarnów: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos 2010, s. 51-56.
- SACRA PAENITENTIARIA APOSTOLICA: Dubium circa absolutionem generali modo impertiendam militibus In Indice (10.12.1940), AAS 32 (1940), s. 571.
- SACRA PAENITENTIARIA APOSTOLICA: Instructio circa sacramentalem absolutionem generali modo pluribus impertiendam Ut dubia (25.03.1944), AAS 36 (1944), s. 155-156.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II: Constitutio dogmatica de Ecclesia Lumen gentium (21.11.1964), AAS 57 (1965), s. 5-67; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucje. Dekrety. Deklaracje, tekst polski, nowe tłumaczenie, Poznań: Pallottinum 2002, s. 104-166.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II: Decretum de presbyterorum ministerio et vita Presbyterorum ordinis (07.12.1965), AAS 58 (1966), s. 991-1024; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucje. Dekrety. Deklaracje, tekst polski, nowe tłumaczenie, Poznań: Pallottinum 2002, s. 478-508.

LITERATURA

- ADAMOWICZ Leszek: Wprowadzenie do prawa o sakramentach świętych według Kodeksu Prawa Kanonicznego i Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich, Lublin: Polihymnia 1999.
- CZERWIK Stanisław: Wprowadzenie do odnowionej liturgii pokuty i pojednania, [w:] Sakrament pokuty, red. A. Skowronek, Katowice: Księgarnia św. Jacka 1980, s. 161-182.
- HEMPEREK Piotr: Ogólna absolucja sakramentalna, *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne* 21 (1974), z. 5, s. 67-79.
- HEMPEREK Piotr: Uświęcające zadanie Kościoła, [w:] Piotr HEMPEREK, Wojciech GÓRALSKI, Franciszek PRZYTUŁA [I. IN.], Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. Księga III. Nauczycielskie zadanie Kościoła. Księga IV. Uświęcające zadanie Kościoła, t. III, Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL 1986, s. 61-212.
- JANCZEWSKI Zbigniew: Prawodawstwo Konferencji Episkopatu Polski i Prymasa w zakresie sakramentów uzdrowienia, *Prawo Kanoniczne* 41 (1998), nr 3-4, s. 109-113.
- KRUKOWSKI Józef: Sakrament pokuty, [w:] Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego, t. III/2: Księga IV. Uświęcające zadanie Kościoła. Część I. Sakramenty. Część II. Pozostałe akty kultu Bożego. Część III. Miejsca i czasy święte, red. J. Krukowski, Poznań: Pallottinum 2011, s. 140-181.
- KRUKOWSKI Józef: Święcenia, [w:] Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego, t. III/2: Księga IV. Uświęcające zadanie Kościoła. Część I. Sakramenty. Część II. Pozostałe akty kultu Bożego. Część III. Miejsca i czasy święte, red. J. Krukowski, Poznań: Pallottinum 2011, s. 221-223.

- MIGUT Bogusław: Kapłan, [w:] Encyklopedia Katolicka, t. VIII, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2000, kol. 680-681.
- PASTUSZKO Marian: Chrześcijanin jako penitent (kanony 987-991), *Prawo Kanoniczne* 39 (1996), nr 3-4, s. 65- 153.
- PASTUSZKO Marian: Pojednanie penitenta z Bogiem i Kościołem (kan. 960), *Prawo Kanoniczne* 42 (1999), nr 1-2, s. 3-56.
- PASTUSZKO Marian: Rozgrzeszenie wielu penitentów bez uprzedniej ich spowiedzi indywidualnej, *Prawo Kanoniczne* 31 (1988), nr 1-2, s. 63.
- PASTUSZKO Marian: Sakrament pokuty i pojednania, Kielce: Wydawnictwo Jedność 1999.
- PAWLUK Tadeusz: Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II, t. II: Lud Boży jego nauczanie i uświęcanie, Olsztyn: Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne 2002.
- RINCÓN-PÉREZ Tomás: Sakrament pokuty, [w:] Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego, red. P. Majer, edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, Kraków: Wolters Kluwer Polska 2011, s. 718-743.
- SITARZ Mirosław: Słownik prawa kanonicznego, Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX 2004.
- SKORUPKA Stanisław, AUDERSKA Halina, ŁEMPICKA Zofia: Mały słownik języka polskiego, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1968.
- SŁOWIKOWSKA Anna: Uczestnictwo wiernych świeckich w liturgii Kościoła łacińskiego. Studium kanoniczne, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2014.
- STAWNIAK Henryk: Wybrane funkcje szafarza sakramentu pokuty – aspekt prawny, *Seminarie* 24 (2007), s. 69-82.
- ZUBERT Bronisław W.: Prawo do sakramentów świętych, [w:] Zagadnienia międzywyznaniowe w realizacji misji uświęcającej Kościoła, red. J. Krukowski, M. Sitarz, K. Dziub, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2010, s. 47-63.

OKREŚLENIE I SPOSOBY SPRAWOWANIA SAKRAMENTU POKUTY W PRAWIE KANONICZNYM

Streszczenie

W sakramencie pokuty i pojednania wierni, którzy wyznają uprawnionemu szafarzowi swoje grzechy, wyrażając za nie żal i mając postanowienie poprawy, przez sakramentalne rozgrzeszenie dostępują odpuszczenia grzechów po chrzcie popełnionych. Ponadto dostępują pojednania z Kościołem, któremu grzesząc zadali ranę. Jedynym zwyczajnym sposobem pojednania z Bogiem i Kościołem jest indywidualna i integralna spowiedź oraz rozgrzeszenie. Dlatego też tylko niemożliwość fizyczna lub moralna zwalnia od takiej formy spowiedzi. W takim przypadku pojednanie może dokonać się innymi sposobami określonymi w prawie.

Nadzwyczajnym sposobem pojednania wiernego z Bogiem i Kościołem jest ogólne rozgrzeszenie wielu penitentów, bez uprzedniej spowiedzi indywidualnej. Może być ono udzielone jedynie w niebezpieczeństwie śmierci, gdy nie ma czasu na to, by kapłan bądź kapłani wyspowiadali poszczególnych penitentów oraz istnieje poważna konieczność. O tym, czy zachodzą warunki wymagane do zaistnienia poważnej konieczności, decyduje biskup diecezjalny po uzgodnieniu z pozostałymi członkami konferencji biskupów. Wierny, aby mógł ważne skorzystać z rozgrzeszenia ogólnego, udzielanego równocześnie wielu penitentom, powinien być odpowiednio dysponowany

oraz mieć zamiar we właściwym czasie wyznać indywidualnie grzechy ciężkie, których obecnie tak wyznać nie może.

Słowa kluczowe: sakrament; spowiedź indywidualna; ogólne rozgrzeszenie

DEFINITION AND FORMS OF CELEBRATION OF SACRAMENT OF PENANCE IN CANON LAW

S u m m a r y

In the Sacrament of Penance and Reconciliation the faithful who confess their sins to a legitimate minister, are sorry for them, and intend to reform themselves obtain forgiveness for the sins they have committed after baptism. Moreover, they are reconciled with the Church which they have wounded by sinning. Individual and integral confession and absolution constitute the only ordinary means of reconciliation with God and the Church. Therefore, only physical or moral impossibility excuses from confession of this type. In such a case reconciliation can be obtained by other means defined by law.

The extraordinary means of reconciliation with God and the Church is general absolution to many penitents at once without previous individual confession. It can be imparted, if danger of death is imminent, there is insufficient time for the priest or priests to hear the confessions of the individual penitents and there is grave necessity. It belongs to the diocesan bishop after agreeing upon with the other members of the conference of bishops to judge whether the conditions required to arise grave necessity are present. For the faithful validly to receive general absolution given to many at one time, it is required that the person is properly disposed and intends to confess within a suitable period of time each grave sin which at the present time cannot be so confessed.

Key words: sacrament; individual confession; general absolution